زمانی ستاندارد لە هەندێ وڵاتدا

بەشی چوارەم

د. نەریمان عەبدوڵڵا خۆشناو

5. پاکستان

پاکستان، دەکەوێتە باشووری کەرتی ئاسیا، پایتەختەکەشی (ئیسلام ئاباد)ە، ئەم وڵاتە لە ١٩٤٨/٨/١٤ لەژێر ئیستعماری بەریتانی ڕزگاری بوو و سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند(١١٧).

سیستمی دەسەڵات لەم وڵاتەدا، کۆمارییە، دەسەڵاتی لە دوو ئەنجوومەن پێکهاتووە، یەکەمیان ئەنجوومەنی یاسادانان، کە بەناوی (ئەنجوومەنی ئوممە)یە و، دووەمیان (ئەنجوومەنی پیران)ە(١١٨).

پاکستان وڵاتێکی فرەئایین و فرەزمان و فرەنەتەوەیە، بەهۆیەوە ئایینەکانی (ئیسلام، مەسیحی، ئێزیدی، زەردەشت) لەخۆ دەگرێت و، زمانەکانی (ئۆردو، ئینگلیزی، بینجابی، سندی، پەشتوو، بالوش،... هتد) لەخۆ دەگرێت و،

نەتەوەکانی (بینجابی، سندی، باشتۆن، بالوش) لەخۆدەگرێت. دەستووری پاکستان کە لە (١٠)ی نیسانی (١٩٧١)ەوە بڕیاری لێدراوە و بەکاربووە(١١٩). لەم وڵاتەدا دوو زمان، زمانی فەرمی و ستانداردی وڵاتن، کە ئەوانیش ئۆردو و ئینگلیزییە لەگەڵ ئەوەشدا زمانی ئۆردو بە تەنیا لەلایەن ٨% دانیشتوانەوە قسەی پێدەکرێت، کەچی ئینگلیزی زمانی هاوبەشی توێژی هەڵبژاردەی پاکستان و زۆربەی زۆری وەزارەتەکانی حکوومەتیشە(١٢٠).

لەم وڵاتەدا نزیکەی (٢٠) زمان قسەیان پێدەکرێت، ئەگەرچی (ئۆردو) زمانی فەرمییە، بەڵام زمانی نەتەوەیی زۆرینەی دانیشتوانیان نییە، بۆیە دەستووری ساڵی ١٩٥٦ بەکارهێنانی زمانی ئینگلیزی بۆ کاروبارە فەرمییەکان بۆ ماوەی (٢٠) ساڵن چەسپاند و دواتریش دەستووری ساڵی (١٩٦٢) ماوەکەی بۆ کاتێکی دیارینەکراو درێژکردەوە، وێڕای ئەمەش دەستووری ساڵی (١٩٧٣) ماوەیەکی گواستنەوەیی (١٥) ساڵنی بۆ زمانی ئۆردو دیاریکرد، کە لە پاش ئەو ماوەیەدا ناشێ چیتر زمانی ئینگلیزی بۆ کاروباری فەرمیی بەکارببرێت(١٢١)، بەڵام هەر چۆنێک بێت، لەبەر ئەوەی ژمارەیەکی زۆر لە دەستەی بژاردە و ڕۆشنبیران زمانی ئینگلیزی بە ڕەوانی دەزانن، بۆیە ئەم زمانە (ئینگلیزی) بە پێی ئەمری واقیع بووەتە زمانی نیشتمانی و ناکرێت دەستبەرداری بن.

ئەوەی پەیوەستیش بێت بە زمانی کەمینەکان، ئەوە بریتین لە:. بینجابی، سیندی، سیراکی، پەشتوو، بەلووجی، هیندکۆ، براهویی، بور، شاسکی، ... هتد(١٢٢).

لەم بارەوە دەستووری پاکستان بە ڕاشکاوانە لە چەند ماددەیەکدا ئاماژە بە زمان دەکات، لەوانە:.

ماددەی (٢٨)

بە پشتبەستن بە ماددە (٢٥١)، هەر بەشێکی هاوڵاتیان کە زمان و ڕێنووس و کەلتووری جیاواز و چەسپاویان هەیە، دەبێ ئەو مافەیان پێ بدرێت، کە بە پێی یاسا بپارێزرێن و پەرەیان پێ بدەن و بۆ ئەو مەبەستانەش پەیمانگاگەلی هاوشێوە دابمەزرێنن.

ماددەی (٢٥١)

1. زمانی نەتەوەیی (نیشتمانی) پاکستان ئۆردووە، پێویستە هەموو ئامادەکارییەک بکرێت، تا ئەو زمانە لە فەرمانگەکان و بۆ هەموو کاروبارێکی دیکەش لە ماوەی پانزە ساڵدا لەڕۆژی بەکاربوونییەوە بەکاربهێنرێت.

2. بە پشتبەستن بە بەندی (١)، دەکرێ زمانی ئینگلیزی بۆ کاروباری فەرمیی هەتا ئامادەکارییەکان تەواو دەکرێت بۆ ئەوەی (ئۆردو) جێگەی بگرێتەوە، بەکاربهێنرێت.

3. بەبێ زیانگەیاندن بە دۆخی زمانی نەتەوەیی، بۆ ئەنجومەنێکی ناوچەیی هەیە بەپێی یاسا پێوەرگەلێک پیادە بکات (دابهێنێ)، بە مەبەستی خوێندن و پێشخستن و بەکارهێنانی زمانێکی ناوچەیی لەتەک زمانە نەتەوەییەکاندا.

ماددەی (٢٥٥(

سوێندێک کە بە پێی دەستوور پێویستە کەسێک بیخوات، دەبێ بە زمانێک بێت، کە ئەو کەسە تێیدەگات.

کەواتە وەکو دەردەکەوێت بە پێی دەستوور (ئۆردو) زمانی فەرمی و ستانداردی وڵاتە، بەڵام دەشکرێت زمانی ئینگلیزی وەکو زمانێکی ستاندارد لە وڵاتدا بەکاربهێنرێت، تاکو زمانی (ئۆردو) دەسەڵاتی بەسەر هەموو ناوچەکاندا

دەسەپێنیٚ. هەروەها مافێکی ڕەواشی بە زمانە خۆجێییەکان داوە، بەجۆرێک هەموو ئەنجوومەنەکان سەرپشکن لە بەکارهێنانی زمانە خۆجێییەکەی خۆیان لەپاڵ زمانی ستانداردی پاکستانی کە (ئۆردو)ە، بۆ سوێندخواردنیش ئەوە هەموو کەسێک ئازادە بە شێوەزاری خۆی سوێند بخوات، کە ئەمەش ماف دانە بە دیالێکتەکان، بەو واتایەی دیالێکتەکانیش لە هەندێ شوێندا بەکاردێن، لەوانە وەکو ئاماژەمان بۆی کرد ئەنجوومەنی شار و ناوچەکان و لەکاتی سوێندخواردندا..

6. هیندستان

کۆماری هیندستان یەکێکە لە وڵاتانی کیشوەری ئاسیا و پایتەختەکەی نیودەلهییە، وڵاتێکی کۆماری فیدرالییە، سەرۆک کۆمار سەرۆکی وڵاتە و بۆ ماوەی پێنج ساڵ لە ڕێگەی هەڵبژاردن دەست نیشان دەکرێت، ئەنجوومەنی وەزیران و سەرۆکی ئەنجوومەنی وەزیران هەیە بە پێی وەرگرتنی زۆرینەی دەنگ لە پەرلەمان، کە لە دوو ئەنجوومەن پێکهاتووە، ئەنجوومەنی ویلایەتەکان (داجیا سەریما)، ئەمەش نوێنەرایەتی دابەشی کارگێڕییە گشتییەکان دەکەن، کە وڵاتی هیندستان لێی پێکهاتووە، بەڵام ئەنجوومەنی گەل (لوک سەیما) ئەمە لەڕێگەی هەڵبژاردن دەست نیشان دەکرێت(١٢٣).

هیندستان وڵاتێکی فرەزمان و فرەئایین و فرەنەژادە، بەجۆرێک هەندێکیان زمانی ڕەسمین و هەندێکی تریان زمانی نیشتمانین، هەندێکی تریشیان لە بواری جیاجیادا ڕێگەی پێدراوە، بە نموونە دراوی کاغەزی هیندستان بە (٢٢) زمان لەسەری نووسراوە، زمانەکانیش بریتین لە: (ئەسامی، بەنگالی، بۆردۆی،

دوگری، کۆجاراتی، هیندی، کانندا، کەشمیری، کۆنکانی، مایسیلی، مالایالامی، مانیبوری، ماراسی، نیبالی، ئۆریا، پەینجابی، سەنسکریتی، سانسالی، سەندی، تامیلی، تیلۆکوی، ئۆردو) (١٢٤). هیندستان لە (٢٩) ویلایەت پێکهاتووە، لە ساڵی ١٩٤٧ سەربەخۆیی خۆی بەدەست دەهێنێت، بۆیە هەر لەوکاتەوە خەریکی دانانی دەستورێک بوون بۆ وڵاتەکەیان.(١٢٥) دەستووری وڵاتەکەش بۆ یەکەمجار لە (٢٦)ی تشرینی دووەمی ١٩٤٩ دانراوە، پاشان (٧٨) جار هەموارکراوە و دواجاریش ساڵی ١٩٩٥ بوو(١٢٦). لەم دەستوورەدا لە ماددەکانی (٣٤٣ – ٣٥١) باسی زمان دەکات، بەجۆرێک لە زۆربەی ماددەکاندا ئاماژە بە زمانەکانی (هیندی و ئینگلیزی) وەک زمانی ستانداردی وڵات دەکات، بە نموونە لە ماددەی (٣٤٣)دا هاتووە:

1. زمانی ڕەسمی وڵات زمانی هیندییە بە ئەلفوبێی دیڤانەگاری.

2. زمانی ئینگلیزی بۆ ماوەی پازدە ساڵدا لە کاتی دەست پێکردنی ئەم دەستوورە بەردەوام دەبێت و لە هەموو پێویستییە ڕەسمییەکانی وڵات بەکاردێت(١٢٧).

سەرباری تێپەڕبوونی ماوەی پازدە ساڵن بەسەر ڕۆژی دەستپێکردنی کار بە دەستوورەکەدا، کەچی زمانی ئینگلیزی بۆی هەیە شانبەشانی زمانی هیندی بەکارببرێت:.

أ ـ بۆ گشت مەبەستێکی ڕەسمی وڵات کە ڕاستەوخۆ لە پێش ئەو ڕۆژەدا بۆیان بەکارهێنراوە.

ب ـ بۆ هەڵسوڕانی کاروبار لە پەرلەماندا(١٢٨).

هەروەها لە ماددەی (٣٥٠ أ) ئاماژە بە ئاسانکاری دەکات بۆ فێربوونی زمانی دایک لە قۆناغی یەکەمی خوێندن، بەجۆرێک حکوومەت هاریکارە لە فێرکردنی دانیشتوان، ئەم فێرکردنەش بە زمانی دایک دەبێت، بەڵام تەنها لە قۆناغی سەرەتاییدا، هەروەکو لە ماددەکەدا هاتووە: ((لەسەر هەموو ویلایەتێک یان دەسەڵاتێکی ناوخۆیی پێویستە ئاسانکاری پێویست بکات بۆ فێرکردنی زمانی دایک لە قۆناغی یەکەمی پەروەردەکردنی منداڵی پەیوەست بە کۆمەڵەیەکی کەمینەی زمانەوانی و، سەرۆکی کۆماریش پێویستە ڕاسپاردەیەک بۆ ویلایەتەکان بەگوێرەی پێویست یان گونجاو دەربکات، بۆ دەستەبەرکردنی ئەم ئاسانکارییانە)) (١٢٩).

ئەگەر بێینە سەر یاسای زمانە فەرمییەکان لە وڵاتی هیندستان، ئەوە لە ساڵی ١٩٦٣ەوە توانرا ئەم یاسایە بۆ وڵات دابنرێت(١٣٠)، لە زۆر بەند و بڕگەدا ئاماژە بە کاری زمانەکان لە نێو وڵاتی هیندستاندا دەکات، بە جۆرێک ڕێگە بە زمانی ئینگلیزی لە زۆر بواردا دەدات هاوشانی زمانی هیندی بەکاربهێنرێت، بە نموونە لە خاڵی (حەوتەم)دا دادگاکان سەرپشک دەکات لە بەکارهێنانی زمانی هیندی یان هەر زمانێکی تری ڕەسمی لە وڵاتدا، هەروەکو لەم خاڵەدا هاتووە: ((سەرپشکبوون لە بەکارهێنانی (هیندی) یان هەر زمانێکی فەرمی دیکە لە دادگاییکردن... هتد، لە دادگا باڵاکاندا وەک لە ڕۆژی دیاریکراو یان هەر ڕۆژێکی دواترەوە، حاکمی ویلایەتێک بۆی هەیە، بە ڕازیبوونی پێشوەختەی سەرۆک کۆمار دەسەڵاتی بەکارهێنانی هیندی یان زمانی ڕەسمی ویلایەتەکە، سەربارى زمانی ئینگلیزی ڕێگە پێدراوە بۆ مەبەستی هەر دادگایکردنێک، فەرمانێک یان هەر کارێک لە دادگای باڵای ئەو ویلایەتەوە دەرچوونێنرابێت و، کاتێک هەر دادگاییکردنێک، فەرمان یان هەر کارێک بە هەر یەک لەو زمانانە (بێجگە لە زمانی ئینگلیزی) دەرچوێنرابێت، ئەوا پێویستە

وەرگێڕانێکی هەمان بابەتی بە زمانی ئینگلیزی لەگەڵدابێت، کە بە گوێرەی دەسەڵاتی (دادگای باڵا)وە دەرچووبێت)) (١٣١)، کە ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە جگە لە سەرۆک کۆمار، حاکمی ویلایەتەکانیش بۆیان هەیە لە ویلایەتەکانی خۆیاندا لە بواری دادگا زمانێکی تر بەکاربهێنن، بەجۆرێک ئەو زمانە لە وڵاتدا زانراو و دیاربێت، بەو واتایەی لە وڵاتدا زمانێکی ڕێگەپێدراو و ڕەسمی بێت.

7. سویسرا

ولاتی کۆنفیدراسیۆنی سویسرا، کە پایتەختەکەی ناوی (بێرن)ە، وڵاتێکە دەکەوێتە ناوەڕاستی ئەوروپاوە(١٣٢)، وڵاتێکی فرەنەتەوە و فرەزمانە، کە نەتەوەکانی (سویسری، ئیتاڵی، ئەڵمانی، ئیسپانی، فەڕەنسی) لەخۆوە دەگرێ، ئەنجوومەنی یاسادانان لەم وڵاتەدا لە دوو ئەنجومەن پێکهاتووە، یەکەمیان ئەنجوومەنی دەوڵەت، دووەمیان ئەنجوومەنی نەتەوەیی، کە بۆ ماوەی چوار ساڵ هەڵدەبژێردرێت(١٣٣).

دراوی سویسری بە چوار زمان لەسەری نووسراوە، ئەو زمانانەش بریتین لە زمانەکانی (ئەڵمانی، فەڕەنسی، ئیتاڵی، ڕۆمانشی)، ئەم زمانانەش لە وڵاتدا زمانی فەرمین ، لە هەمان کاتیشدا ناسنامەی هاوڵاتیانی سویسری بە زمانەکانی (ئەڵمانی، فەڕەنسی، ئیتاڵی، ڕۆمانشی، ئینگلیزی)یە(١٣٤).

سویسرا لە ساڵی ١٨١٤ لەژێر داگیرکاری فەڕەنسی ڕزگاری بوو و بەیەکجاری سەربەخۆیی خۆی وەرگرت(١٣٥). وەکو ئاماژەمان بۆی کرد، وڵاتێکی کۆنفیدراڵییە، کە هەر (٢٦) کانتۆن(**) و نیوە کانتۆنەکان خاوەنی سەربەخۆییەکی بەرفراوانن، حەڤدەیان بە زمانی ئەڵمانی دەدوێن، چوار بە

زمانی فەڕەنسی (جورا، نیچاتیل، ڤاود، جنینڤا)، یەکێکی بە زمانی ئیتاڵی (تیسینۆ / تێسین) و چواریشیان هەریەکەو پتر لە زمانێکیمان هەیە (بێرن، فریبووگ، ڤالێ، گراوبۆندن)، سێیانیان جووتزمانین (فەڕەنسی و جەرمانی)، کەچی چوارەمەکەیان (گراوبۆندن) بە سێ زمان دەدوێن (جەرمانی، ڕۆمانشی و ئیتاڵی)، لەبەر ئەوەی هەر کانتۆنێ (هەرێمێک) یاسای تایبەت بەخۆی لە بواری پەروەردەدا هەیە(١٣٦).

دەبێ ئاماژە بۆ ئەوەش بکەین، کە زمانی ڕۆمانشی یەکێکە لەو سێ زمانە ڕۆمانیانەی، کە تاکو ئێستا ماون، شانبەشانی (لادین) و (فرِولیان)، کە هەتا ئیمرۆش لە هەرێمی (نالپی باشوور)دا لەلایەن خەڵکەوە بەکاردەبرێن، لە ئێستادا بە گشتی زمانەکە لە ژمارەیەکی زۆر کەمی شێوە دۆڵەکانی (گریسچوون) وەک زمانێکی بە فەرمی ناسراو بەکاردێت، ئەمەو بەهۆی دووریی شوێنی نیشتەنی ڕۆمانشیەکان و لەیەکتر دابرانیانەوە، شێوەزارەکانیان زۆر جیاوازن(١٣٧).

وڵاتی سویسرا هەر لەساڵی (١٢٩١)ەوە دەستووری هەیە، لە دەستووری ساڵی (٢٠٠٠)ی بەکار، بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ و ڕاشکاوانە باس لە چوار زمانی ستاندارد لە وڵاتدا دەکات، ئەم باسکردنەش لە مادەی (٤)ە، کە تایبەتە بە زمانەکانی وڵات و، ماددەی (١٨) کە پەیوەستە بە ئازادی زمان و، ماددەی (٧٠) کە تایبەتە بە زمانەکان، کە تێیدا هاتووە(١٣٨ :(

ماددەی (٤) زمانەکانی وڵات

زمانەکانی وڵات ئەمانەن: ئەڵمانی، فەڕەنسی، ئیتاڵی و ڕیتۆ ڕۆمانشی.

ماددەی (١٨) ئازادی زمان

دەستوور دەستەبەری ئازادی زمان دەکات.

ماددەی (٧٠) زمانەکان

1. زمانەکانی فەرمی (ڕەسمی) لە سویسرا ئەمانەن (ئەڵمانی و فەڕەنسی و ئیتالی)، هەروەها (ڕیتۆ ڕۆمانشی) بە زمانی ڕەسمی دادەنرێت بۆ ئەوانەی بەو زمانە قسە دەکەن.

2. هەرێمەکان زمانە ڕەسمییەکانیان دەست نیشان دەکەن و بۆ پاراستن و گونجانی کۆمەڵە زمانەکان، ئەوا هەرێمەکان پارێزی دابەشکردنی جوگرافیای زمانە ئاساییەکان دەکەن و ڕەچاوی زمانی خۆجێیی و کەمە نەتەوایەتییەکانیش دەکرێت.

3. پاڵپشتی فیدراڵ و هەرێمەکان بۆ لێکتێگەیشتن و ئاڵوگۆڕکردن لە نێوان کۆمەڵە زمانەکانی جیاواز دەکرێت.

4. فیدراڵ یارمەتی هەرێمەکانی دەدات، کە چەندین زمانی تێدایە، تاکو بە ڕێکی بە ئەرکی خۆی لەم بارەوە ڕابێ.

5. پاڵپشتی فیدراڵ بۆ ڕێککارییەکانی لە هەردوو هەرێمی (جرا) و (بۆندن) و (شین)، بۆ پاراستنی زمانی (ڕیتو ڕۆمانشی و ئیتاڵی) و گرنگی پێدانیان لەو دوو هەرێمەدا .

ئەگەر بێینە سەر بواری پەروەردە بە زمانی بیانی لە سویسرا، ئەوا هەر لە کۆنەوە بە دوو زمانە سەرەکییەکان: ئەڵمانی و فەڕەنسی بووە، بەجۆرێک لەو بەشەی سویسرا، کە بە زمانی ئەڵمانی دەدوێن، زمانی فەڕەنسی وەکو یەکەم زمانی بیانی فێری خەڵک کراوە و بە پێچەوانەشەوە، وێڕای ئەمەش کانتۆنی (زیۆریخ) بڕیارێکی تازەی داوە، کە گرنگی سەرەکی بە زمانی

ئینگلیزی بدات لەسەر ئاستی خوێندنی سەرەتاییدا، بەڵام ئەم بزاڤە زۆر بە توندی لەسەرانسەری وڵات خرایە بەر هێرشی ڕەخنەوە، بۆیە لەم بارەوە توێژینەوەکەی (CNF) چاوەڕوانی ئەوەی لێدەکرێت هێمای ڕێنمایی کردن بێت بۆ داڕشتنی پەیڕەو و بەرنامە بۆ ئایندەی خوێندنی زمان لە سویسرا، لەم بارەوە (د.کریستین مۆتاس) کە یەکێکە لە ڕێکخەرانی پرۆژەکە، ئاماژەی بەوەداوە، کە هەندێ زمانی بیانی دیاریکراوی وەک ئیسپانی، ئێستا لەلایەن ژمارەیەکی زۆرتری خەڵکی سویسراوە، زیاتر لەو زمانە فەرمییانەی وەکو (ڕۆمانشی)، کە مەترسی نەمانیان لێدەکرێت، قسەی پێدەکرێت، بە ڕای ئەو دەرەنجامەکانی توێژینەوەکە هەر تەنها بە سوودی داڕێژەرانی سیاسەت و سیاسەتوانانی سویسرا ناگرێتەوە، بگرە دەشێت بە هەمان شێوە و بە یەکسانی ڕێنیشاندەر بێت بۆ پرۆژەیەکی زۆر مەزنتری فرەزمانی، کە پێیدەوترێت (ئەوروپا) (١٣٩).

کەواتە لە وڵاتی سویسرا بەشێوەیەکی فەرمی دان بەوە دادەنێت، کە چوار زمان نەوەک چوار دیالێکت، زمانی فەرمی و ستانداردی وڵاتن، لەگەڵ ئەوەشدا مافی تەواویش دەدات بە زمانی کەمینە نەتەوایەتییەکانی وڵات، تاکو بەهۆیەوە کار بە زمانی خۆیان بکەن. لەهەمان کاتیشدا دەبێ ئاماژە بۆ ئەوەش بکەین، کە لەم وڵاتەدا یاسای زمانیش دانراوە، بۆ بەڕێوەچوونی کاری هەرێمەکان لە چوارچێوەی ڕێنمایی زمانیدا.

هەروەها لە ٢٥%ی دانیشتوانی سویسرا بیانین و زمانگەلی وەک (ئیسپانی، سربۆکرواتی، تورکی و ئەلبانی) بە بەربڵاوی لە وڵاتدا قسەیان پێدەکرێت و خەڵک لێیان تێدەگات، لەگەڵ ئەوەشدا هیچ کامێکیان لە ڕۆژگاری ئەمڕۆکەدا پێگەیەکی ڕەسمییان نییە، سەرباری ئەوەش بەکارهێنانی زمانی

ئینگلیزی وەک زمانی پێوەندی بازرگانی لەنێوان ئەو سویسریانەی ئەڵمانی زمان و فەڕەنسی زمانن ڕۆژ بە ڕۆژ لە پەرەسەندندایە(١٤٠).

پەراوێز و سەرچاوەکان

117. کەریم ئەحمەد محەمەد، ل ١٣٤.

118. عەلی کەندی، ل ١٢٧.

119. هەمان سەرچاوە، ل ١٧٥.

120. گارق جامباز (٢٠٠٧)، یاسای زمانە فەرمییەکان لەچەند وڵاتێکی فرەزماندا، و: مەجید ئاسنگەر، ل ١٩٠ - ١٩٢.

121. هەمان سەرچاوە، ل ١٧٥.

122. عەلی کەندی (٢٠٠٨)، ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان، ل ٢٠٦ – ٢٠٨.

123. طارق جامباز (٢٠٠٧)، یاسای زمانە فەرمییەکان، ل ٦ – ٧.

124. کارزان طارق جامباز (٢٠٠٨)، التنظیم القانوني لتعدد اللغات فی الدولة الفدرالیة، رسالة ماجستیر ـ کلیة القانون، جامعة کویه، ص ٦٠.

125. طارق جمباز (٢٠٠٦)، دستور الهند، ترجمة عبدالکریم ابوبکر هموند، من مطبوعات المجلس الوطنی لکوردستان ـ العراق، ص ١.

126. هەمان سەرچاوە، ل ١٦٥.

127. طارق جامباز (٢٠٠٧)، ل ١٨.

128. طارق محمد جمباز (٢٠٠٦)، دستور الهند، ص ١٦٨.

129. طارق جامباز (٢٠٠٧)، هەمان سەرچاوە، ل ١٧.

130. طارق جامباز (٢٠٠٧)، ل ٢١ - ٢٢.

131. کەریم ئەحمەد محەمەد داودی (٢٠١٠)، کورتە ئینسکلۆپیدیای جوگرافیای وڵاتانی جیهان، بەرگی یەکەم، ل ٣٨٦.

132. عەلی کەندی (٢٠٠٨)، ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان، چاپی دووەم، چاپخانەی منارە، هەولێر، ل ٢٨٢.

133. طارق جامباز (٢٠٠٧)، یاسای زمانە فەرمییەکان لە چەند وڵاتێکی فرە زماندا، و: مەجید ئاسنگەر، ل ٩.

134. هەمان سەرچاوە، ل ٢٨٣.

-***کانتۆن ناوی هەرێمە لە سویسرا.

135. طارق جامباز (٢٠٠٧)، یاسای زمانە فەرمییەکان لە چەند وڵاتێکی فرەزماندا، و: مەجید ئاسنگەر، لە چاپکراوەکانی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان ـ عێراق، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ل ١٠٦ - ١٠٧.

136. سەرچاوەی پێشوو، ل ١٠٥.

137. طارق جامباز (٢٠٠٣)، زمانە فەرمییەکان لە دەستووری کەنەدا و سویسرا و بەلجیکادا، گ. پارێزەر، ژ (٥ – ٦)، ٢٠٠٣، ل ١١٤ – ١١٥.

138. طارق جامباز (٢٠٠٧)، هەمان سەرچاوە، ل ٩٩ – ١٠٠.

139. هەمان سەرچاوە، ل ٩٩ .

140. عەلی کەندی (٢٠٠٨)، ل ٦٢٠.